

gulariter ac per se loquendo; hæc vero qualitas acquiritur vel superadditur naturæ; tum etiam quia hæc qualitas seu dispositio est actus ipsius potentiæ, quam determinat, et in actum aliquo modo reducit; est ergo distincta species ab illa. Et eadem fere ratione distinguitur a qualitatibus tertiæ vel quartæ speciei, quia ad nullam earum pertinet hoc peculiare munus afficiendi aut determinandi potentiam.

16. *Bene, vel male disponere, ut sit habitus attributum.* — Atque hinc intelligitur, quomodo huic speciei peculiariter attribuitur bene vel male disponere subjectum cui inest, nam quia habitus adduntur potentiis, ut eas disponant ad suos actus, ideo ex natura sua habent facilem reddere potentiam ad operationem, et quia perfectio rei in operatione consistit, ideo dicitur habitus bene disponere rem in ordine ad suam ultimam perfectionem. Quanquam, quia operationes potentiæ interdum sunt oppositæ, ideo dum unus habitus dat facilitatem ad unum actum, difficilius reddit exercitium alterius, et e converso. Et quia inter actus oppositos unus est conveniens subjecto, alius vero disconveniens, ideo habitus dicitur bene vel male disponere subjectum, vel quia unus et idem habitus respectu diversorum bene et male disponit, nam dum facilitatem confert ad unum actum, alium reddit difficiliorem; vel certe, quia ille habitus qui ad convenientem actum disponit, bene afficere dicitur, ille vero male, qui ad actum minus convenientem inclinatur.

17. Ex quo fit ut hoc, *bene vel male disponere*, intelligendum non sit de bono vel malo morali; nam licet hoc etiam comprehendatur, et inde fortasse maxime sumpta sit denominatio, plura tamen nomen *habitus* complectitur, et utrumque significavit Arist., 5 Met., cap. 14, in ultimis verbis dicens: *Maxime autem bonum aut malum qualitatem in rebus animatis significant, in his potissimum, quæ electionem habent.* Deinde colligitur, hoc *bene vel male* non esse sumendum pro quacunque conveniente vel disconveniente dispositione rei; nam hæc ratio in tota sua latitudine sumpta transcendentalis est, et quantitati, actioni ac passioni, et aliis convenire potest, et coarctata ad genus qualitatis potest omnibus qualitatibus attribui, ut recte in secunda difficultate objiciebatur. Sumendum ergo est pro dispositione bona vel mala in ordine ad ultimam perfectionem rei, quæ est operatio; et subintelligenda est illa

differentia cum quadam præcisione, ut per eam hæc species a naturali potentia distinguatur, quia, nimirum, habitus vel dispositio non confert ipsum posse radicale aut proximum, sed supponit illud, et bene vel male illud afficit. Atque ita expedita manet tota illa secunda difficultas; nulla enim qualitas tertiæ vel quartæ speciei pertinet ad primam speciem hoc modo explicatam, ut per se satis constat.

Expedituntur nonnullæ objectiones.

18. Verumtamen aliunde, et quasi ex alio extremo insurgunt objectiones; nam imprimis supponimus habitum esse operativum, quod tamen non omnes admittunt, ut constat ex Scoto, in primo, distinctione 16, quæstione 2, et aliis. Sed hoc nullum nobis facessit negotium, quia id non solum verum, sed etiam certum esse credimus, ut disputatione 45 latius ostendimus.

19. *An sit aliquis habitus non operativus.* — Secundo vero difficilius obstat, quia videtur supponere nullum esse habitum, qui non sit operativus, vel si latius loquamur, qui non sit affectio, vel dispositio potentiæ operativæ, quod tamen et philosophiæ, et Theologiæ repugnare videtur. Primum patet, quia sanitas est habitus quidam, unde ab Aristotele, 7 Physic., cap. 3, in hac prima specie collocatur, et ibidem ponit pulchritudinem in eadem specie, quam constat non esse habitum operativum. Item calor et frigus ponuntur ab Aristotele in eadem specie, cum tamen non sint dispositiones aliarum potentiarum. Secundum patet, nam gratia dicitur a Theologis esse habitus infusus, et tamen neque est in potentia operativa, nec per se primo ordinatur ad operandum, sed solum ut formaliter conferat participationem divinæ naturæ. Respondetur tamen habitum proprie sumptum, et prout distinguitur ab aliis speciebus qualitatis, esse qualitatem operativam, non quæ dat primam vim operandi, sed conferens potentiæ (ut sic dicam) habilitatem ad operandum.

20. *Sanitas non est qualitas simplex.* — *Primæ qualitates non sunt proprie habitus.* — Ad instantias vero in oppositum respondeo, sanitatem juxta veram sententiam non esse qualitatem simplicem, distinctam a temperamento humorum vel totius corporis, ut verior habet opinio, quia nulla est necessitas vel ratio fingendi talem qualitatem, neque est ullus effectus qui illam ostendat; tempera-

mentum autem non est aliqua qualitas per se una, sed est aggregatum, vel (ut sic dicam) quasi artificiale compositum ex primis qualitatibus ad certam moderationem et proportionem redactis. Unde non magis potest sanitas esse habitus, quam ipsæmet qualitates primæ. Primæ autem qualitates, ut calor et frigus, non nisi valde impropria et communi ratione possunt habitus appellari, ut constat ex communi usu hujus vocis. Vocantur autem dispositiones, quatenus præparant materiam ad formam, vel quatenus afficiunt compositum convenienter ad naturam ejus. Sed hæc ratio, ut dixi, non est propria et specifica primæ speciei, et dispositionis, prout ad hanc speciem peculiariter accommodatur; sed cuilibet qualitati connaturali convenit, quia secundum illam bene se habet subjectum in se ipso.

21. Quocirca quando Aristoteles explicans primam speciem qualitatis, exempla ponit in calore et frigore, in morbo, et similibus, non ideo id facit ut doceat has esse veras qualitates illius speciei, sed solum ut per quamdam analogiam ad res sensibiles declaret, quomodo interni ac veri habitus disponant potentias animæ, et facile aut difficile dimoveantur. Ita enim exposuerunt Aristotelis mentem Albert., Alex., Simplicius, et alii. Et innuitur satis in verbis Aristotelis qui primum ait has esse aliquo modo dispositiones, et deinde subdit, ob diurnitatem posse etiam habitus nuncupari, significans non esse proprie habitus, sed propter quamdam imitationem, habituum appellationem participare.

22. *Pulchritudo non est una qualitas.* — Atque eodem modo philosophandum censeo de pulchritudine; nam imprimis non est proprie una qualitas per se, sed ex figura et colore, vel coloribus coalescit; et ideo fortasse per seipsam non habet propriam sedem in his speciebus, sed revocatur ad simplices species quibus constat, vel, si secundum eam unitatem, quam habet, ad aliquam speciem pertinet, in quarta optime collocatur, ut superius declaratum est. Neque est aliqua vera et propria ratio realis, secundum quam in prima specie collocetur; nam illa ratio convenientis vel disconvenientis est valde transcendens, ut sæpe dixi. Quapropter sola denominatione analogica potest pulchritudo, habitus appellari, quia ornat corpus, sicut virtus animam.

23. *Gratia habitualis in quamam specie qualitatis.* — De gratia vero habituali, suppo-

nendo quod sit in essentia animæ, et quod per se primo non sit operativa (utrumque enim incertum est), nego esse qualitatem primæ speciei, sed tertiæ (quanquam Aristoteli et Philosophis incognitum fuerit tale qualitatis genus), quia per se primo solum ordinatur ad perficiendam et qualificandam substantiam per suum esse formale; quam existimo esse propriam rationem tertiæ speciei, ut in sequente sectione magis declarabo. Vocatur autem gratia habitus, ea communi appellatione, qua omnis bona dispositio ex se permanens, corpori vel animæ addita, solet habitus ejus appellari, quia per illam bene se habet res in se ipsa.

24. *Dictorum omnium conclusio.* — Juxta hanc ergo interpretandi rationem, magna facilitate et claritate exponitur, quomodo istæ species secundum rem ipsam distinctæ sint et impermixtæ; et ideo (metaphysice loquendo) eam censeo veram esse, et aptissimam ad declarandam adæquate uniuscujusque qualitatis essentiam, et proprium munus, ad quod a natura instituta est. Non nego tamen quin, loquendo dialectice, et mente præscindendo has qualitates, et earum essentias per inadæquatos conceptus seu varios respectus, possit prior dicendi modus sustineri, qui etiam confert ad explicandas varias denominationes, quæ ab eadem numero qualitate interdum solent desumi.

SECTIO V.

Utrum divisio qualitatis in quatuor species sufficiens sit.

1. Non desunt qui hac in parte de sententia Aristotelis dubitent, eo quod post illarum specierum enumerationem, hæc verba subjecit: *Atque forsitan quidem, et alius quispiam qualitatis modus videbitur esse; qui tamen maxime dici solent, hi fere sunt.*

2. *Affirmativa quæstionis resolutio.* — Sed nihilominus dicendum est, nullam esse qualitatem quæ ad dictas species non pertineat, ideoque divisionem exactam esse. Hanc censeo esse mentem Philosophi, qui non addidit illa verba, quia putaverit alias esse qualitatis species. Cur enim illas tacuisset, si eas agnovisset? Aut quomodo excusari posset, quod insufficientem partitionem fecisset? Fateatur ergo Aristoteles se non agnoscere alios qualitatis modos; tamen, quia genus qualitatis amplissimum est, et ipse non tradiderat, nec forte invenerat sufficientiam illius divisionis,

ideo modestiæ causa addidit illa verba. Ac si diceret, se non tam positive cognoscere, aut demonstrasse non esse plures species, quam negative, plures, scilicet, non invenisse. Quod si nos addimus, etiam post Aristotelem non esse aliam speciem qualitatis inventam, sufficiens argumentum erit divisionem esse sufficientem. Subsumptam vero propositionem ostendemus satis, solvendo argumenta in tertia difficultate facta.

Prima sufficientia divisionis.

3. Prius vero conabimur positive ostendere sufficientiam hujus divisionis, quam primo tradidit Simplicius in Prædic. Qualit., in hunc modum. Omnis qualitas aut naturalis est, aut adventitia: hæc posterior habitus est, aut dispositio; prior vero aut afficit secundum potentiam, et constituit secundam speciem, vel secundum actum, et hæc aut est in sola superficie, et constituit quartam speciem figuræ, vel in profundo, et hæc constituit tertiam speciem. Hanc vero sufficientiam rejicit D. Thomas, quia etiam in tertia et quarta specie sunt qualitates adventitiæ, et in prima (inquit) sunt dispositiones naturales, ut sanitas et pulchritudo. Sed ad hanc posteriorem partem responderi posset juxta superius dicta, sanitatem et pulchritudinem proprie et secundum rem non pertinere ad primam speciem. Unde ad priorem etiam partem responderi posset, differentiam intentam esse, quod prima species per se et ab intrinseco habet quod sit qualitas adventitia, quia actibus acquiritur, vel ab extrinseco infunditur. Neque in hoc invenitur exceptio in rebus inferioribus, seu sensibilibus, aut humanis. In Angelis vero videntur species intelligibiles esse connaturales, cum ad primam speciem pertineant; actus etiam, quo seipsum Angelus intuetur, naturalis est, cum tamen etiam ad primam speciem pertineat, ut infra dicam. Nihilominus tamen et species illæ possunt dici adventitiæ, quia non ab intrinseca natura manant, sed a Deo infunduntur, etiamsi dentur juxta proportionem et debitum naturæ; actus etiam cognitionis per propriam efficientiam acquiritur, et ex hac parte adventitius vel acquisitus appellari potest; at vero qualitates aliarum specierum ex se habent, quod possint esse connaturales, maxime si sint in propriis subjectis; quod vero in extraneis possint esse adventitiæ, accidentarium est; unde non variat rationes ea-

rum. Atque hoc modo est probabilis sufficientia.

Altera ratio sufficientiæ.

4. Alii rationem sufficientiæ hoc modo proponunt: nam qualitas aut est in sola superficie substantiæ, et sic constituit quartam speciem; vel est etiam interius: et hæc rursus vel sensibilis est per se tanquam proprium objectum alicujus sensus, et hæc constituit tertiam speciem; vel est insensibilis, et hæc rursus aut est innata, et constituit secundam speciem, aut adventitia, et constituit primam. Quæ etiam ratio est probabilis, quanquam per differentias valde extrinsecas, et accidentarias assignetur, quæ convenire possunt non tantum illis speciebus, quibus tribuuntur, sed etiam aliis. Nam esse qualitatem innatam non solum convenit potentiæ, sed etiam passibili qualitati; esse etiam insensibilem per se pluribus qualitatibus convenit. Et (quod difficilius est) non videntur esse illæ differentiæ adæquatæ his speciebus; nam imprimis passibiles qualitates non videntur omnes per se sensibiles, ut propria objecta sensuum; nam densitas aut raritas est qualitas tertiæ speciei, et non est sensibilis per se primo ut objectum proprium; et idem est de asperitate et lenitate, quæ non magis sunt per se sensibiles quam figura. Præterea verisimile est, esse in rebus naturalibus plures qualitates connaturali modo afficientes illas, quæ non sunt per se sensibiles, neque per se primo sunt potentiæ ad agendum, sed solum formæ accidentales ad ornandum et perficiendum subjectum ordinatæ, quod non solum in corporibus corruptibilibus, sed multo magis in cœlestibus verisimile est. Item in qualitatibus spiritualibus sunt aliqua passibiles, quæ in hoc modo afficiendi convenient cum passibilibus qualitatibus, et ad tertiam speciem pertineant, ut de gratia supra dicebamus, et de caractere idem censent multi Theologi. Deinde, quod dicitur figura esse tantum in ultima superficie, si intelligatur, quod in ea tantum apparet ac terminatur, verum est; tamen id etiam est commune coloribus, ut constat ex Aristotele, lib. de Sensu et sensibili; si vero sit sensus figuram tantummodo esse in sola ac præcisa superficie, videri potest incertum; nam corpus circulare secundum se totum circulare est. Neque Aristoteles, alicubi dixit figuram esse in sola superficie, sed in ea terminari, ita ut absque ullo termino non habeat certam ac determi-

natam rationem seu speciem figuræ, ut patet ex 3 Met., c. 5, text. 17, quanquam ibi magis dubitando, et in utramque partem argumentando, quam definiendo procedat. Item si densitas et raritas pertinent ad hanc speciem, illæ non sunt in sola superficie, sed sunt quidam modi intime afficientes corpus quantitatis secundum se totum. Sed nihilominus, ut dixi, hæc ratio probabilis est; quia nonnullæ ex dubitationibus contra eam facile loqui possunt, aliæ vero non ostendunt positive, illas differentias assignatas, esse inadæquatas, quanquam ostendant ex vi illius sufficientiæ non probari esse adæquatas; nam quod in illa sufficientia supponitur, omnes passibiles qualitates esse per se sensibiles, in ea non probatur, et mihi est valde incertum.

Tertia ratio sufficientiæ ex D. Thoma.

5. Aliam rationem hujus sufficientiæ affert D. Thomas, 1. 2, quæst. 49, art. 2. Nam qualitas (inquit) est modus substantiæ secundum esse accidentale; hic autem modus potest accipi, vel in ordine ad naturam subjecti, vel secundum actionem et passionem, vel secundum quantitatem. Primo modo constituitur prima species qualitatis; tertio modo constituitur quarta; secundo autem modo constituntur secunda et tertia; nam si sit modus substantiæ, ut terminus actionis, constituitur tertia; si ut principium, constituitur secunda. Quamvis enim D. Thomas hoc non declaret, tamen Cajet., in c. de Qualit., et interpretes, in 1. 2, exponunt hoc modo, et erat per se manifestum, quia non poterant aliter illæ duæ species sub illa communi differentia constitui. Quæ ratio sufficientiæ est etiam valde probabilis.

Difficultates circa dictam rationem proponuntur.

6. Illud autem est in ea difficile, quod juxta illam non assignatur distinctio harum qualitatum secundum reales naturas earum, sed secundum varias rationes conceptibiles a nobis, ita ut eadem qualitas realiter secundum diversos respectus in diversis speciebus collocetur, quod consequenter admittit vel supponit D. Thomas; habet tamen difficultates tactas in assertione præcedente. Et præterea, etiamsi velimus admittere, eandem qualitatem secundum rem posse sub diversis rationibus ad distinctas species qualitatis pertinere, tamen illæ differentiæ assignatæ non videntur semper sufficientes, etiam ad

hanc distinctionem formalem ad genus qualitatis pertinentem; nam cum dicitur, verbi gratia, tertia species constitui, eo quod sit qualitas terminans motum, id non videtur consentaneum Aristoteli, qui in cap. de Qualit. dixit, non omnem qualitatem passibilem talem esse, quia per passionem fit, sed vel quia fit per passionem, vel quia causat passionem in sensu. Deinde, cum hæc qualitas dicitur esse terminus motus, interrogo an intelligatur de motu proprie et in rigore sumpto, vel de qualibet mutatione seu actione; si primum dicatur, sequitur lucem solis, verbi gratia, non esse passibilem qualitatem, imo nec lumen aeris, quia non fit per proprium motum, cum tamen maxime faciat passionem in sensibus. Si vero dicatur secundum, sequitur operationes intellectus et voluntatis, et in universum qualitates omnes, quæ per propriam actionem fiunt, pertinere ad tertiam speciem; atque ita omnes habitus acquisiti in illa collocabuntur. Rursus inquiri, cum dicitur hoc genus qualitatis esse terminus motus, an intelligatur de termino per se primo propriam actionem seu motum terminante, et sic albedo non erit passibilis qualitas, quia nunquam ita fieri potest, sed quatenus ex aliqua actione resultat, ut ex calefactione, frigefactione, aut aliqua mistione. Vel comprehenditur etiam secundarius terminus resultans ex primario termino motus; et sic etiam figura erit passibilis qualitas, quia hoc modo fit per motum, et naturales etiam potentiæ possunt hoc modo terminare motum. Tandem inquiri, cum dicitur qualitas constitui in hac tertia specie, quatenus est terminus motus, an id intelligatur formaliter, quod sub ratione termini constituatur in illa specie, et hoc est impossibile, quia hæc ratio termini, vel dicit puram relationem, vel denominationem a motu, quæ sunt extra formalem rationem qualitatis. Vel sumitur (ut revera sumi debet) materialiter seu fundamentaliter, nimirum, ut illa qualitas intelligatur esse tertiæ speciei, quæ nata est terminare motum; et hoc modo talis differentia non indicat diversam rationem formalem qualitatis ab ea quam indicat differentia attributa primæ speciei, nimirum, quod sit modus subjecti in ordine ad naturam ejus; nam eandem qualitas, quæ naturæ sua est acquisibilis per motum; ad hunc finem potest esse acquisibilis, ut afficiat subjectum secundum naturam ejus; hæc igitur differentiæ non solum res, verum nec rationes formales quali-

tatis distinguunt. Sicut quod substantia sit esse producibilis tantum per creationem, et quod sit natura intellectualis, non variat rationem formalem substantiæ. Et similiter in quantitate, quod sit nata sic afficere subiectum, et quod sit producibilis per augmentationem, non sunt duæ rationes formales quantitatis. Et simile argumentum fieri potest de illa differentia, quæ est esse modum substantiæ in ordine ad naturam subiecti, id est, ut conveniens vel disconveniens illi (ita enim intelligitur). Vel enim hæc differentia intelligitur formaliter, vel materialiter. Primum dici non potest, tum quia illa, ut sæpe dixi, magis est differentia transcendentalis pertinet ad rationem boni, quam conferens determinatam specificationem entis; tum etiam quia illa ratio est respectiva, vel denominatio extrinseca; nam eadem qualitas uni naturæ potest esse conveniens, alteri disconveniens. Si vero differentia illa sumatur materialiter, non potest sufficere ad efficiendam formalem et specificam diversitatem in genere qualitatis, tum quia, si quæ est distinctio rationum formalium inter has species, non potest esse in una et eadem qualitate quantum ad entitatem materialem, sed quantum ad aliquam formalitatem; tum etiam quia illud materiale quod subest illi respectui, et per illum declaratur, commune est omni qualitati. Neque per illum respectum explicatur aut indicatur aliquis modus peculiaris afficiendi substantiam, qui propriam aliquam rationem qualitatis requirat.

Quarta ratio sufficientiæ ejusdem divisionis.

7. Alia igitur ratio occurrit explicandi hanc divisionem et sufficientiam ejus, quæ ex diverso fine, ad quem ordinantur qualitates, et consequenter ex diverso modo afficiendi substantiam sumi potest. Diximus enim in sectione præcedente, qualitatem esse accidens institutum a natura, ut sit veluti complementum substantiæ creatæ, in his quæ spectant ad operationem, vel conservationem, vel ornamentum ejus. Potest ergo qualitas advenire substantiæ, vel per se primo ratione operationis, vel solum ratione sui esse formalis, nimirum, quod solum ad ornandam et formaliter perficiendam ipsam substantiam ordinetur, quæ duo membra adæquate dividunt qualitatem, ut per se constat, quia in nulla re aliud invenitur quam esse et operatio, et quæ ad utriusque perfec-

tionem ordinantur. Rursus qualitas prioris generis posset in hunc modum dividi: aut enim est operatio ipsa, aut principium proximum operationis. Et rursus principium vel est connaturale, et ab intrinseco proveniens, ac denique primo constituens rem ut potentem ad operandum in ratione principii proximi; et hoc modo constituitur secunda species qualitatis, quæ est potentia. Vel est principium superadditum potentiæ, determinans vel adjuvans illam, aut dans facilitatem in operando; et sic constituitur prima species, quæ est habitus. Quod si operatio ipsa ad qualitatem spectat, ut paulo post dicemus, ad primam etiam speciem pertinet, quatenus est dispositio. Atque hoc modo illæ duæ primæ species complectuntur omnes qualitates, quæ per se primo ratione operationis substantiis tribui possunt. Nam præter principium principale operandi, quod non est qualitas, sed substantia, tantum illa tria inveniri possunt in rebus, quæ ad operationem pertineant, scilicet, potentia, habitus, et operatio ipsa, ut ex Aristotele sumitur, 2 Ethicor., cap. 5. Præterea qualitas, quæ per se primo ad hoc solum ordinatur, ut per suum esse formale ornet, vel afficiat substantiam, vel est tantum modus quidam consequens quantitatem, et quasi terminans et informans illam, et hæc constituit ultimam speciem, quæ est figura vel forma, quæ multum differt a reliquis, tum quia solum est modus quidam quantitatis, alia vero habent suas proprias entitates: tum etiam quia aliæ consequuntur formam; hæc vero magis videtur sequi ex ratione materiæ, quamvis etiam recipiat modum et determinationem ratione formæ. Omnis ergo alia qualitas, quæ ita consequitur formam, vel eam imitatur, ut et suam propriam habeat entitatem, et non sit operatio, neque ad operationem per se primo ordinetur, sed ad formaliter perficiendam et ornandam substantiam, ad tertiam speciem qualitatis pertinet, quæ passio, vel passibilis qualitas nominatur, quia per hæc signa vel effectus maxime a nobis cognoscitur in sensibilibus rebus, non quia formalis ratio illius speciei per illa verba explicetur; neque etiam quia necesse sit omnem qualitatem illius speciei habere illam rationem vel habitudinem, a qua vox illa sumpta est; nam aliud est a quo nomen imponitur, aliud quod significat.

8. Hanc vero sufficientiam sic expositam existimo per se fieri probabilem, vel ex sola

ejus propositione et declaratione. Deinde, si cum prioribus conferatur, certe multo pauciores habet difficultates; et aptior est ad explicandas proprias essentias singularum specierum qualitatis; nam et sumitur ex differentiis magis intrinsecis, magisque diversis, quæ intra genus qualitatis concipi a nobis possunt. Unde non distinguunt illas species secundum habitudines et considerationes intellectus, sed secundum rem; atque ita possumus unamquamque qualitatem simpliciter et absolute in sua specie reponere, eique suam simplicem essentiam tribuere, quod juxta alias sententias fieri non potest, sed semper oportet distinguere respectus seu rationes formales, ut omnis qualitas sub una ponatur in una specie, et sub alia in alia, quod operosum est. Et per se est creditu difficile, quod nulla sit qualitas habens unam simplicem constitutionem in una serie prædicatorum, usque ad ultimam speciem. Sunt etiam prædictæ differentiæ omnino adæquate suis membris, et aptissimæ ad comprehendenda et coordinanda omnia qualitatum genera, quod juxta primam rationem supra traditam difficile fit. Videtur ergo hæc ratio sufficientiæ satis probabilis, et reliquis præferenda.

Ratio ordinis specierum qualitatis.

9. De quarta specie ratio redditur. — Et juxta hunc modum explicandi hanc sufficientiam reddere possumus rationem aliquam ordinis, et enumerationis harum specierum, quanquam necesse non sit hujusmodi ordinem aut enumerationem semper continere aliquod mysterium. Quarta itaque species merito ultimum locum obtinuit tanquam omnium infima, et in perfectione et in modo entitatis, adeo ut aliquibus videatur vix mereri univoce nomen qualitatis. Omissa ergo illa specie, aliæ tres possent certe contrario ordine numerari sub aliqua consideratione. Nam quatenus esse supponitur ad operari, posset passibilis qualitas, quæ per se ordinatur ad perfectionem ipsius esse, primo loco constitui, et quia potentia supponitur ad habitum et operationem, posset habitus et dispositio post potentiam tertio loco numerari, et potentia secundum locum retinere, quamvis sub diversa habitudine. At vero secundum aliam considerationem pertinentem ad ordinem perfectionis, et majoris actualitatis, optima ratione numeratæ sunt; nam res tunc est maxime perfecta, quando est in ultimo

actu, ad quem proxime accedit habitus, quæ duo in prima specie comprehensa sunt. Post illa vero subsequitur potentia, quæ constituit secundam speciem. In tertia autem specie collocatæ sunt qualitates, quæ aut vim agendi non habent, aut ad hoc munus per se primo non ordinantur, sed tantum ad esse.

10. Potest etiam hic ordo secundum dignitatem attendi ex parte subiectorum; nam prima species, ut a nobis explicata est, solum habet locum in viventibus et cognoscentibus, maxime in intellectualibus rebus; nam hæc tantum res possunt sese perficere ac recte disponere suis actibus, et habitibus quos per eos acquirunt, vel ad eos eliciendos recipiunt. Potentia vero latius patet; nam etiam inferioribus et inanimatis rebus communis est, saltem iis quæ per actionem transeuntem aliquid operari possunt. At vero passibilis qualitas etiam in rebus inanimatis inveniri potest, quæ nullam habent virtutem per se primo ordinatam ad agendum.

11. *Notatione dignum.* — Quanquam est in illa specie, prout est a nobis exposita, aliud notatione dignum, nimirum, hujusmodi qualitatis genus (saltem juxta naturalem ordinem rerum), solum in corporibus reperiri; nam spirituales substantiæ præter intellectum et voluntatem, quæ sunt naturales potentiæ earum, non sunt capaces, nisi habituum vel dispositionum earumdem potentiarum. Et ratio reddi potest, quia cum illæ substantiæ materia careant, et per se sint quidam actus incorruptibiles, neque ad conservationem, neque ad ornamentum, neque ad naturalem pulchritudinem sui esse indigent qualitibus, sed ad operationem tantum, quod secus est in rebus materialibus et maxime corruptibilibus, et ideo plures in his passibiles qualitates reperiuntur. Propter quod dixit D. Thomas, 5 Metaph., lect. 16, qualitates tertiæ et quartæ speciei in solis rebus corporalibus reperiri, quod de quarta specie manifestum est. De tertia vero juxta nostram dicendi rationem est satis probabile, et rationi consentaneum.

12. Dixi autem, *loquendo ex natura rei*, quia supernaturaliter potest substantia spiritualis affici qualitibus, quæ ad dandum vel perficiendum esse per se primo ordinantur, quæ in ea ratione cum qualitibus tertiæ speciei conveniunt, et in illa constituendæ sunt. Et ratio est, quia, licet hæc substantiæ quoad suum esse naturale non indigeant illa perfectione, elevari tamen pos-

sunt ad participandum esse superioris ordinis, et ornari ac perfici superiori pulchritudine, et ideo per elevationem ad supernaturalem ordinem possunt ejusmodi qualitates recipere. Quia vero metaphysicus has qualitates non attingit, ideo passibiles qualitates collocat in inferiori ordine corporaliū qualitatum. Et ob eandem causam de illa tertia et quarta specie plura in particulari non considerabimus, quia cum materiales sint, non spectant ad objectum metaphysicæ, nisi quantum necesse est ad divisionem qualitatum tradendam; de habitibus vero et potentiis proprias disputationes instituemus, quia ex se a materia abstrahunt.

Satisfit difficultatibus initio propositis.

13. *Immanentes actus an sint propriae qualitates.* — Atque ex sufficientia tradita facile respondebimus ad instantias in tertia difficultate positas. Prima erat de actibus immanentibus, quam multi expediunt, negante illos esse qualitates, sed actiones tantum, quæ inter Thomistas videtur esse valde recepta opinio, ut infra videbimus, tractando de prædicamento actionis. Sed licet verum sit, in effectione actuum immanentium intervenire veram actionem, ut ibi ostendemus, tamen negari non potest quin illa actio aliquem habeat terminum intrinsecum, qui per eam fiat, ut ibidem ostendemus; ille autem terminus non potest esse nisi qualitas, ut facile patebit discurrendo per cætera prædicamenta. Item secundum hos actus vere dicimur quales, nempe boni aut mali, scientes, amantes, irati, etc. Item hi actus sunt formæ ultimò actuantes ac perficientes substantias quibus insunt; ergo convenit illis communis ratio qualitatis supra assignata. Atque hæc sententia est communis inter auctores; eam tenet D. Thomas, opus. 48; et Soncin., 5 Metaph., quæst. 36, et latius, lib. 9, quæst. 21; Ferrar., 2 contra Gentes, c. 82, et 2 de Anima, quæst. 22; Hervæus, Quodl. 9, q. 8; Ægidius, tract. de Mensur. Angel., quæst. 10. Et in eadem sententia est Scot., in 1, dist. 3, quæst. 6, § Hic sunt, et Quodl. 12, § Ad tertium principale, quem sequuntur Scotistæ, præsertim Anton. Andr., 9 Metaph., quæst. 4; et idem sentiunt Durand. et Gabr., in 1, dist. 27, quæst. 2.

14. *Difficilis Aristotelis locus explicatur.* — Neque contra hanc sententiam video probabilem aliquam rationem quam solvere necesse sit. Solum potest objici difficilis locus

Aristotelis, 10 Ethic., c. 3, ubi sic ait: *At qui neque si voluptas non est qualitas propter hoc bonum non est, neque enim operationes virtutis sunt qualitates, neque felicitas ipsa.* Constat autem voluptatem, felicitatem, et operationes virtutis actus esse immanentes. Et ita etiam absolute docent ibi D. Thomas et alii, non aliter interpretando verba Aristotelis. Existimo tamen aliquo indigere moderamine, nimirum, voluptatem aut felicitatem non esse puram qualitatem, quæ non necessario consistat in actuali operatione ejus, qui voluptate vel felicitate afficitur, quia nemo potest aut voluptate affici, vel fieri felix, nisi actualiter aliquid efficiendo; non tamen potest negari quin illud quod facit, qualitas sit.

15. Supposito ergo quod hi actus sint qualitates, videri potest alicui esse collocandos in tertia specie, tum quia sunt termini suarum actionum, tum etiam quia Aristoteles passiones animæ in illa specie collocat, ut iram, gaudium, etc., quæ tamen actus immanentes sunt. Sed hæc rationes non urgent; jam enim diximus, esse terminum actionis, non esse adæquatam vel essentialem rationem illius tertiæ speciei. Passiones autem animæ per se ipsæ, ut sunt actus immanentes, non pertinent ad tertiam speciem, sed secundum id a quo accipiunt nomen passionis, nimirum ex alteratione quam in corpore efficiunt, et ex termino ejus. Dicendum ergo est, hos actus aut qualitates primæ speciei, et propriissime sub nomine et ratione dispositionis comprehendendi. Ita sentiunt frequentius auctores citati, qui hos actus qualitates esse docent, et juxta omnes rationes sufficientiæ supra adductas id ostendi potest. Nam hi actus secundum se internæ qualitates sunt, atque adventitiæ; non enim sunt innatæ; ergo juxta sententiam Simplicii, in prima specie collocandi sunt. Rursus hæc qualitates sunt maxime convenientes vel disconvenientes secundum naturam, et per eam efficiuntur boni vel mali; ergo pertinent ad primam speciem, juxta secundam illam sententiam, ut notavit Fonseca, lib. 5, c. 14, q. 1, sect. 3, quia neque sunt objecta sensuum, nec termini motus, seu passionis proprie sumptæ. Juxta ultimam vero rationem sufficientiæ a nobis datam res est manifesta, quia hi actus sunt perfectiones ultimæ potentiarum; sed in prima specie collocantur omnes qualitates, quæ ad actuandas et determinandas potentias institutæ sunt; ergo ad illam pertinent hujus-

modi actus. Præterea per actus comparantur habitus; unde per actus disponitur potentia, ut facilitatem in operando habeat; ergo optime constituuntur hi actus sub illa specie, quæ est dispositio. Neque in hoc invenio difficultatem alicujus momenti.

16. *Intentionales species quam sedem inter qualitates obtineant.* — Secunda instantia erat de speciebus intentionalibus, quas qui admittunt, omnes qualitates esse non dubitant, quia non possunt aliud genus accidentis participare. De his ergo dicendum est, pertinere ad primam speciem, et, regulariter loquendo, sub nomine habitus comprehendendi, quamvis de speciebus sensuum externorum possit esse nonnulla dubitatio, magis forte de nomine quam de re, ut in sequente sectione declarabo. Species igitur intentionales, quatenus per se primo ordinantur ad operandum, ad alteram ex duabus primis speciebus pertinent; quia vero non dant primam vim agendi, sed illam supponunt et determinant, non ad secundam, sed ad primam speciem referuntur, et quia non actuant potentiam, ut ultimi actus ejus, sed ut actus primi, qui sunt principia secundorum, ideo in ea specie sub habitibus comprehenduntur. Unde quantum est ex se, permanentes, et difficilè mobiles esse possunt. Nec refert quod in intellectu distingui soleant hæc species ab habitibus, nam in his nominibus potest esse multiplex significatio. Sunt enim in intellectu habitus judicativi, qui tenent se ex parte potentiæ, et distinguuntur ab speciebus juxta communioem sententiam. Sunt etiam habitus apprehensivi, qui tenent se ex parte objecti, et hi non distinguuntur ab speciebus, quæ propterea frequenter a D. Thoma habitus nominantur. Quando ergo distingui solent species ab habitibus, sermo est de judicativis, quibus solet nomen habitus simpliciter attribui, eo quod illi proprie sunt, qui dant potentiæ intellectivæ facilitatem in operando. Neque etiam refert quod species intentionales non videantur conferre suis subjectis denominationem; nam reipsa conferant, quandoquidem ea informant, sed innominata est, quod in multis aliis qualitibus accidit, et præsertim in iis quæ et non sunt per se sensibiles, et solum fiunt, quasi ad deferendam instrumentarium virtutem. Nihilominus tamen respectu potentiarum aliquo modo explicatur hæc denominatio, quatenus potentiæ dicuntur constitui in actu primo per has species.

17. *Raritas, densitas, asperitas et lenitas utrum qualitates.* — Tertia instantia erat de raritate et densitate, asperitate et lenitate, quas Aristoteles simpliciter rejicit a genere qualitatis; quod si verum est, cessat difficultas. Gilbertus autem, libro de Sex principiis, capite de Situ, absolute contradicere videtur Aristoteli, et hæc omnia sub qualitate constituere. Et revera Aristoteles, 7 Phys., cap. 2, textu 11, raritatem et densitatem numerat inter qualitates ad quas est alteratio, et saltem de raritate et densitate ita frequentius censerit solet. Et simpliciter videtur probabilius, quia densitas et raritas non videntur præcipue consistere in positione partium, sed in proprietate quadam et tali modo se habendi, ratione cujus multa materia potest esse sub parvis dimensionibus, ut ait D. Thomas, in 4, dist. 12, q. 1, art. 1, q. 3, ad 6. Quod intelligo de parva intensione quantitatis in ordine ad occupandum locum. Asperitas autem et lenitas magis videntur consistere in partium positione æquali vel inæquali. Sed nihilominus sicut figura consurgit ex partium positione, ita asperitas et lenitas esse possunt qualitates consurgentes ex positione partium, et ita frequentius sentiunt Averroes, Albertus, et alii interpretantes et limitantes Aristotelem, ut tantum locutus sit de his, prout in illis cernitur partium positio. Supponendo igitur has esse qualitates, in quarta specie collocandæ sunt, scilicet, asperitas et lenitas, quia revera solum non consistunt in figura quadam. Nec refert quo sensu percipiuntur, quia non percipiuntur ut sensibilia propria, sed ut communia, sicut figura, ut constat ex secundo de Anima, cap. 5. Et hactenus de sufficientia hujus divisionis.

SECTIO VI.

An duplicatæ voces, quibus dictæ species proponuntur, significant essentielles vel accidentales differentias earum.

1. Quamvis Aristoteles quatuor tantum species qualitatis numeret, singulas tamen proponit sub duplici nomine; primam appellat habitum et dispositionem; secundam, potentiam vel impotentiam; tertiam, passionem vel passibilem qualitatem; quartam, figuram vel formam. Unde merito dubitatur qualis sit differentia inter singula membra dictarum quatuor complicationum.